

Spår av eld

Boplatsslämningar från yngre stenålder
och äldre järnålder

Färjestaden, Björnhovda 25:389, Torsslunda socken, Öland

Ludvig Papmehl-Dufay

KALMAR LÄNS MUSEUM
Arkeologisk rapport 2008

Spår av eld

Boplatslämningar från yngre stenålder
och äldre järnålder

Färjestaden, Björnhovda 25:389, Torslunda socken, Öland

Författare	Ludvig Pappmehl-Dufay
Copyright	Kalmar läns museum
Redaktion	Per Lekberg, Seija Nyberg
Kartor	Publicerade i enlighet med tillstånd 507-98-2848 från Lantmäteriverket
Förlag	Kalmar läns museum
ISSN	1400-352X

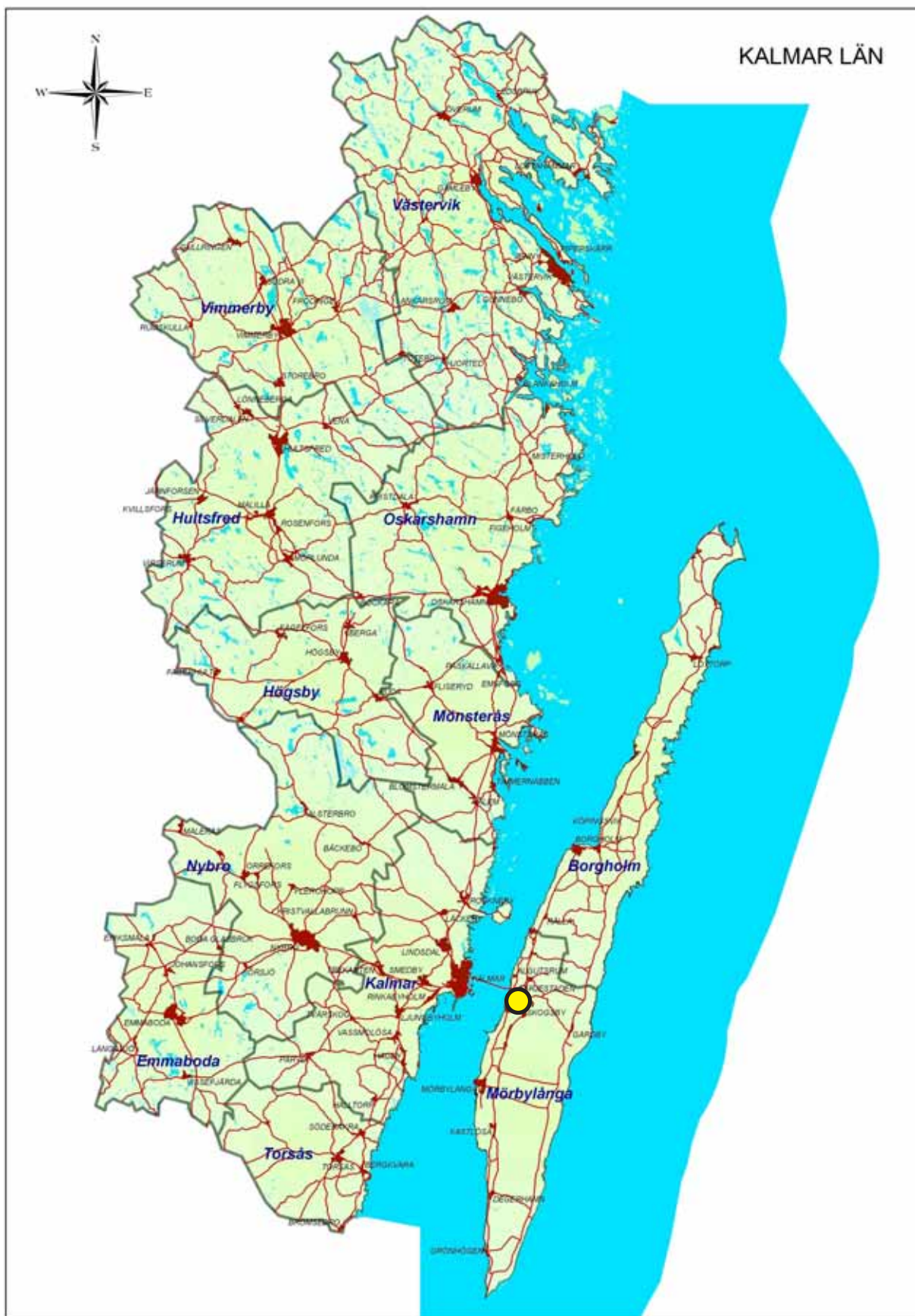
Abstract

This report presents the results from an archaeological trial excavation performed by Kalmar County Museum during three days in June 2008, at Björnhovda 25:389, Färjestaden, Öland. The excavation was caused by plans of construction of new houses in proximity of the previously registered Stone Age settlement Raä 152 in the parish of Torslunda. The investigation was carried out by means of the digging of test trenches and excavation by hand of a selection of uncovered sunken features. In total 11 such features were identified, most of them

within a limited area in the northwestern part of the appointed area. Five of the features were identified as hearths, and two of these were ¹⁴C-dated to the early Iron Age at c. 200 BC-AD140 cal. The sunken feature A3 was interpreted as a possible post hole, and a sample of charcoal from its fill was ¹⁴C-dated to the early Neolithic at c. 3790-3630 cal BC. Shortly after the excavation was finished the County Administrative Board of Kalmar decided that no further excavation is necessary within the appointed area.

Innehåll

Sammanfattning.....	7
Inledning.....	8
Topografi och fornlämningsmiljö.....	9
Syfte och metod.....	12
Resultat.....	13
Åtgärdsförslag.....	18
Referenser.....	19
Tekniska och administrativa uppgifter.....	20
Bilagor.....	21

Figur 1. Karta över Kalmar län med undersökningsområdet markerad.

Sammanfattning

Under tre dagar i juni 2008 genomförde Kalmar läns museum en arkeologisk förundersökning på fastigheten Björnhovda 25:389 i sydöstra Färjestaden, i Torslunda socken på Öland. Förundersökningen föranleddes av planer på husbyggnation inom området, och beställare var BPB Bygg AB. Förundersökningsområdet är beläget på östra sidan av Södra Sandåsgatan i Färjestaden, och längs gatans västra sida är fornlämningen Raä 152 belägen vilken utgörs av en förmodad stenåldersboplats. Syftet med förundersökningen var att avgränsa fornlämningens utbredning inom exploateringsområdet, samt att i möjligaste mån närmare karaktärisera och datera denna. Förundersökningen genomfördes med hjälp av sökschaktning med maskin samt handgrävning av ett urval framkomna lämningar. Vid förundersökningen påträffades ett tiotal anläggningar, av vilka de mest tydliga utgörs av fem härdar. Två av härdarna

samt ett osäkert stolphål provtogs för ¹⁴C-datering, och resultaten visar att lämningarna representerar minst två vitt skilda tidsperioder. Härdarna daterades till äldre järnålder omkring 200 f Kr-150 e Kr, medan en kolbit i fyllningen till det eventuella stolphålet daterades till äldre delen av den yngre stenåldern, omkring 3800-3600 f Kr. Den äldsta dateringen bör sannolikt ses i samband med de omfattande boplatslämningar från samma period som nyligen undersökts av läns museet ca 300 m mot sydväst, medan järnålderslämningarna är svårare att i nuläget sätta in i ett större sammanhang. Efter att merparten av de framkomna lämningarna inom den aktuella fastigheten undersökts och prover tagits för datering beslutade Länsstyrelsen i Kalmar län efter samråd med Kalmar läns museum att ge tillstånd till ingrepp i fornlämningen utan krav på ytterligare antikvariska åtgärder.

Inledning

Under tre dagar i juni 2008 genomförde Kalmar läns museum på uppdrag av Länsstyrelsen i Kalmar län en arkeologisk förundersökning på fastigheten Björnhovda 25:389, i Torslunda socken på Öland. Fastigheten är belägen på östra sidan av Södra Sandåsgatan i sydöstra delen av Färjestaden, och direkt mot väster på andra sidan gatan ligger boplatsen Raä 152:1.

Inför planerad husbyggnation på den aktuella fastigheten beslöt Länsstyrelsen att en arkeologisk förundersökning skulle utföras i syfte att avgränsa och närmare karaktärisera lämningarna inom fastigheten i fråga. Föreliggande rapport redogör för resultaten av denna förundersökning.

Topografi och fornlämningsmiljö

Förundersökningsområdet är beläget i sydöstra delen av Färjestaden på västra Öland (fig 1), inom ett område som karaktäriseras av forntida strandvallar där rikligt med lämningar efter framförallt stenåldersboplatser konstaterats. Höjden över havet är i området omkring 15-20 m, och under yngre stenåldern var området således relativt strandnära med goda förutsättningar för bosättning vilket avspeglas i mångfalden lämningar.

En karta över förundersökningsområdet med registrerade fornlämningar i omgivningen markerade visas i figur 2 samt i tabell 1. Flera boplatser i området har varit föremål för arkeologiska undersökningar de senaste åren, dessa har dock i de flesta fallen varit mindre undersökningar. År 2002 genomförde Kalmar läns museum en arkeologisk förundersökning inom boplatzen Raä 245, belägen ca 1 km norr om det här aktuella området. Vid förundersökningen hittades stora mängder fynd från historisk tid, men även en del flintavslag av vilka ett utgjorde ett fragment av en slipad flintyx från yngre stenåldern (Alexandersson 2003). Boplatzen Raä 265, belägen omkring 500 m norr om det här aktuella området, hittades vid en av Kalmar läns museum utförd arkeologisk utredning 2004 och undersöktes året därpå (Petersson 2005). Totalt 6 anläggningar påträffades och undersöktes, varav en innehöll stora mängder fynd i form av flinta och keramik vilket daterar boplatzen till början av den yngre

stenåldern. Omkring 300 m sydväst om det här aktuella området utförde Kalmar läns museum under sommaren och hösten 2008 en särskild arkeologisk undersökning som omfattade två separata områden med rikligt med välbevarade boplatslämningar och minst en huslämning från framförallt äldre och mellersta delen av den yngre stenåldern, omkring 4000-2300 f Kr (rapport från utredningen, se Alexandersson 2007). Även lämningar från stenålderns slutskede omkring 2000 f Kr fanns representerade inom området, och i augusti 2008 upptäcktes och undersöktes i Björnhovda ca 2 km mot nordväst (ej med i kartan fig 2) en flatmarksgrav från denna tidsperiod (Papmehl-Dufay under arbete).

Ett stort antal andra stenåldersboplatser finns registrerade i området, främst lokaliserade genom fynd i åkrar av flintavslag och stenredskap. Bland dessa kan nämnas Raä 235-238 och Raä 257, belägna i ett öst-västligt stråk en knapp km söder om det här aktuella området, samt föremålssamlingarna Raä 232 och 247 vilka innehåller ett stort antal flintyxor och andra stenredskap som samlats in i åkrarna en dryg km norr om det här aktuella området. Påfallande många av föremålen kan dateras typologiskt till senneolitikum och äldre bronsålder, vilket antyder att omfattande lämningar från denna tid finns/har funnits i området.

Inom förundersökningsområdet ska enligt planerna 6 st parhus uppföras. Inom ett lång-

Figur 2. Undersökningsområdet med registrerade fornlämningar markerade. Jämför tabell 1.

Raä-nr	Typ	Datering
152	Boplats	Yngre stenålder
232	Lösfyndssamling	Yngre stenålder
235	Boplats	Stenålder
236	Boplats	Stenålder
237	Fyndplats flinta	Stenålder
238	Boplats	Stenålder
241	Fyndplats flintskrapa	Stenålder
247	Lösfyndssamling	Yngre stenålder, äldre bronsålder, yngre järnålder
257	Boplats	Stenålder
261	Härd	Förhistorisk tid
262	Boplats	Yngre stenålder
263	Boplats	Yngre stenålder
265	Boplats	Yngre stenålder

Tabell 1. De fornlämningar som numrerats i figur 2.

sträckt område direkt mot nordväst på andra sidan vägen har vid ett flertal tillfällen konstaterats rikligt med spår efter en boplats (Raä 152:1) sannolikt från den yngre stenåldern eller bronsåldern. I samband med planerad bostadsbyggnation i början av 1990-talet genomförde Kalmar läns museum 1992 en förundersökning inom boplatsområdet, varvid ett 15-tal anläggningar i form av eldstäder och kokgropar samt

två fyndförande kulturlager påträffades (Hedenmalm 1992). Fynden innefattade flintavslag samt en keramikskärva med en dekor typisk för yngre stenålderns mellersta del, omkring 3300-2300 f Kr. I rapporten från 1992 års förundersökning konstateras att boplatsen med största sannolikhet fortsätter på östra sidan av vägen, d.v.s. inom det här aktuella området.

Syfte och metod

Syftet med förundersökningen var i enlighet med länsstyrelsens förfrågningsunderlag att fastställa och beskriva fornlämningens karaktär, datering, utbredning, bevarandegrad, sammansättning och komplexitet. Resultaten från förundersökningen skall förse länsstyrelsen med ett fördjupat kunskapsunderlag inför fortsatt beslut i ärendet. Målsättningen var vidare att i möjligaste mån kronologiskt och rumsligt relatera lämningarna inom förundersökningsområdet med omgivande lämningar, och på så sätt ge en bild av kulturlandskapet i området under den aktuella tidsperioden.

Exploateringsområdet omfattar en total yta på ca 8000 m². Förundersökningen genomfördes i form av sökschaktning med maskin samt rensning och undersökning för hand av utvalda lämningar. De anläggningar som undersöktes grävdes ut till 50 %, varefter profilen dokumenterades med digitalfoto. I förekommande fall samlades kol in för ¹⁴C-datering. Fynd togs ej tillvara. Samtliga schakt och observerade lämningar mättes in med totalstation i Rikets nät (RT90 2,5 gon V och RH70), efter utsättning av punkter med GPS.

Resultat

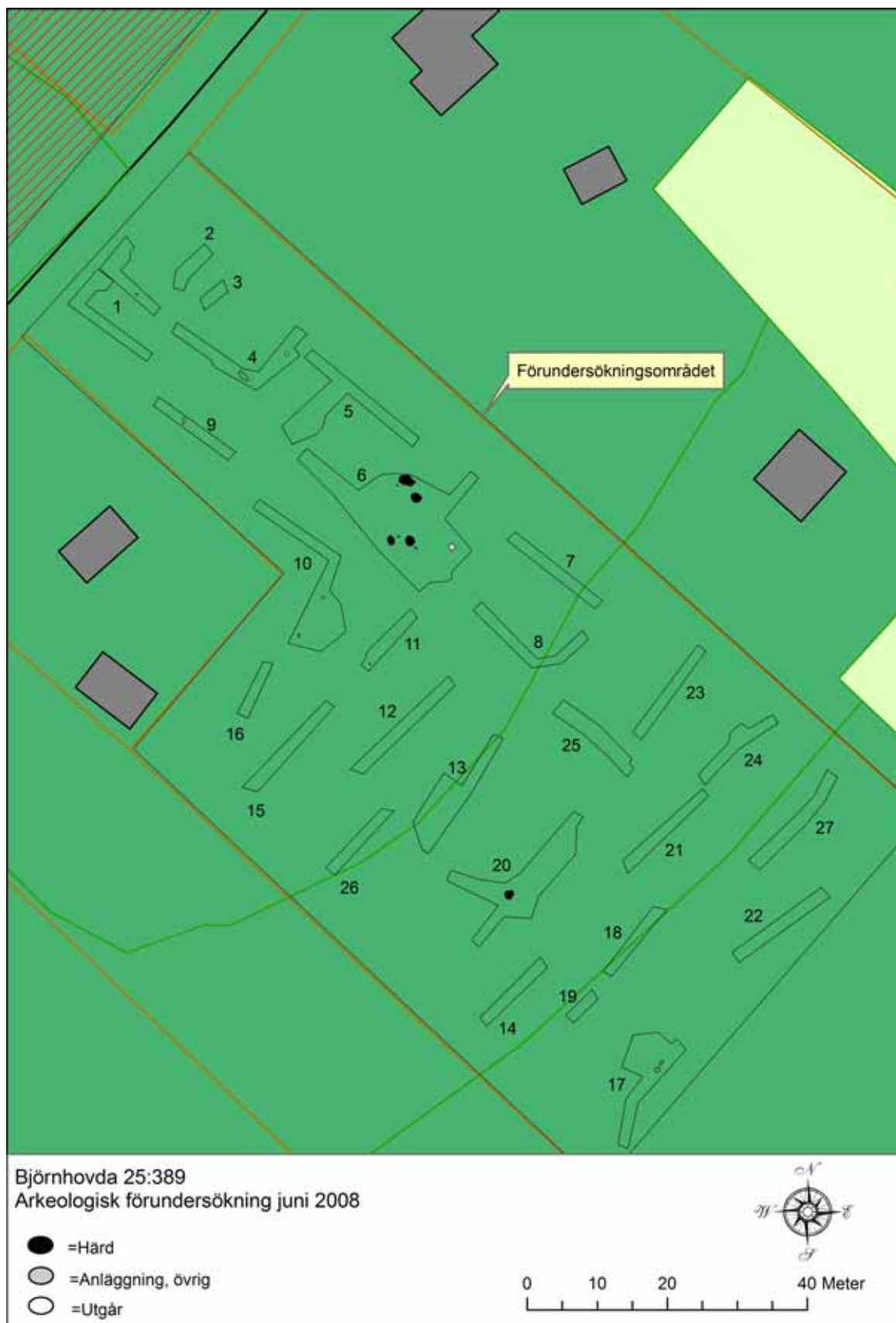
I syfte att spåra markanvändningen i området i äldre tider genomfördes en översiktlig studie av äldre kartor. Förundersökningsområdet är beläget på de historiska utmarkerna till Skogsby, och det visade sig snabbt att ytterst få kartor gick att hitta som redovisade det aktuella området. På enskifteskartan över Skogsby från 1824 kallas området för Strandskogen, och utmarken är uppdelad i öst-västliga skiften fördelade på gårdarna i Skogsby. Strax söder om det aktuella området vidtar utmarken för Runsbäck, och bebyggelsen som finns idag i närområdet kan således antas till största delen vara tillkommen under 1900-talet.

Totalt grävdes inom förundersökningsområdet 27 schakt, som regel till en längd av mellan 3 och 20 meter. En handfull schakt utvidgades i varierande grad i syfte att närmare avgränsa och karaktärisera enskilda förekomster av lämningar, främst gäller detta schakt 6, 10, 17 och 20. Schakten placerades generellt med mellan 5 och 15 meters mellanrum, och täckte på så vis väl in ytan som skulle förundersökas. Samtliga schakt och anläggningar visas i figur 3 och 4, se även tabell 2.

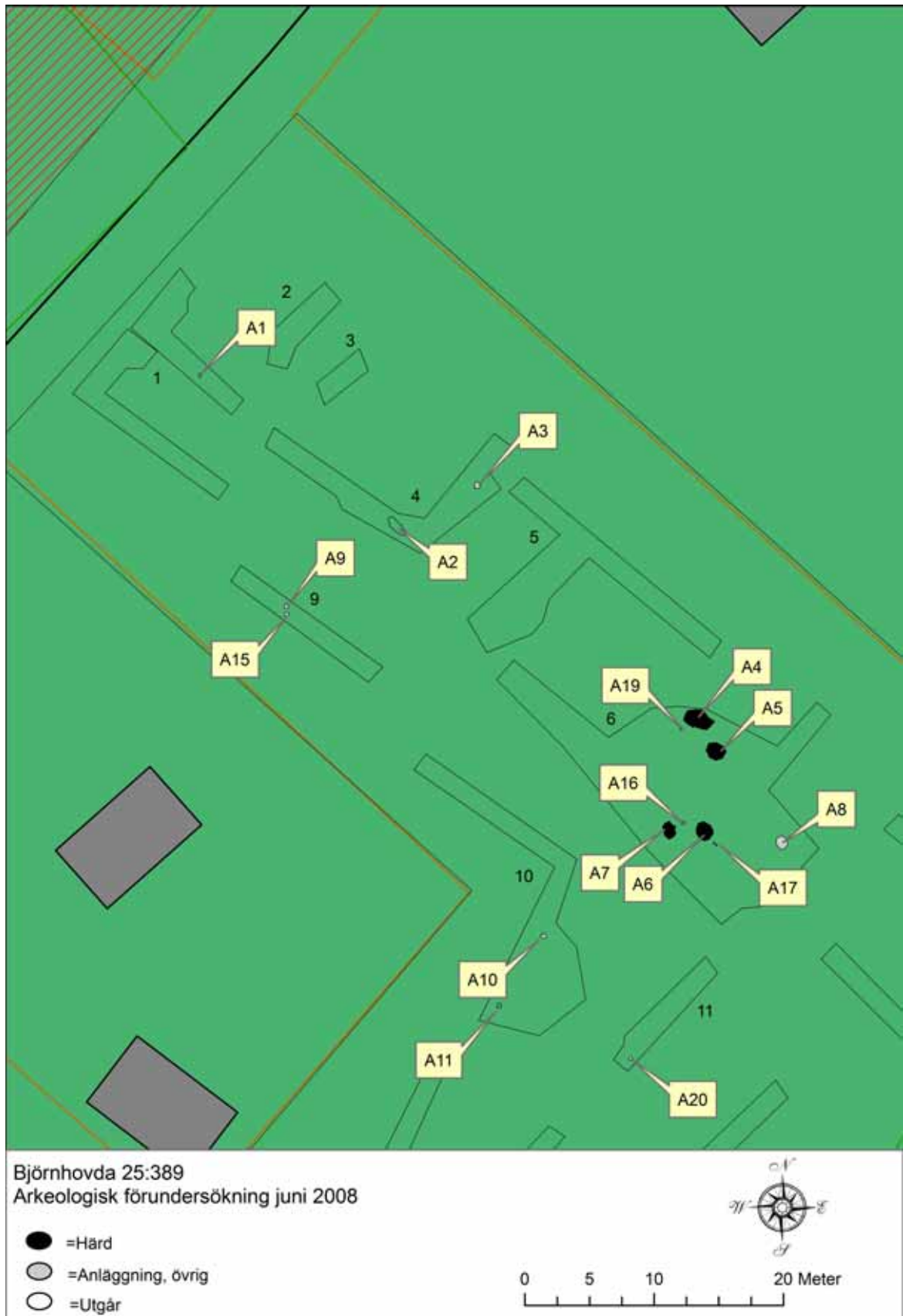
Lämningar efter mänskliga aktiviteter påträffades spridda över ytan, med en tydlig koncentration till områdets nordvästra del. Totalt 11 anläggningar har bedömts som sannolikt förhistoriska (se bilaga 1), och 5 av dessa utgörs av större härdar av vilka 4 var belägna inom ett begränsat område i schakt 6 (fig 5).

Schakt nr	Indikation
1	Ingen indikation
2	Ingen indikation
3	Ingen indikation
4	A3 (stolphål)
5	Ingen indikation
6	A4,A5,A6,A7 (härdar),A8 (kokgrop)
7	Ingen indikation
8	Ingen indikation
9	A9,A15 (stolphål?)
10	A10 (grop)
11	A20 (stolphål)
12	Ingen indikation
13	Ingen indikation
14	Ingen indikation
15	Ingen indikation
16	Ingen indikation
17	Ingen indikation
18	Ingen indikation
19	Ingen indikation
20	A14 (härd)
21	Ingen indikation
22	Ingen indikation
23	Ingen indikation
24	Ingen indikation
25	Ingen indikation
26	Ingen indikation
27	Ingen indikation

Tabell 2. Schaktbeskrivningar. Jämför figur 3 och 4.

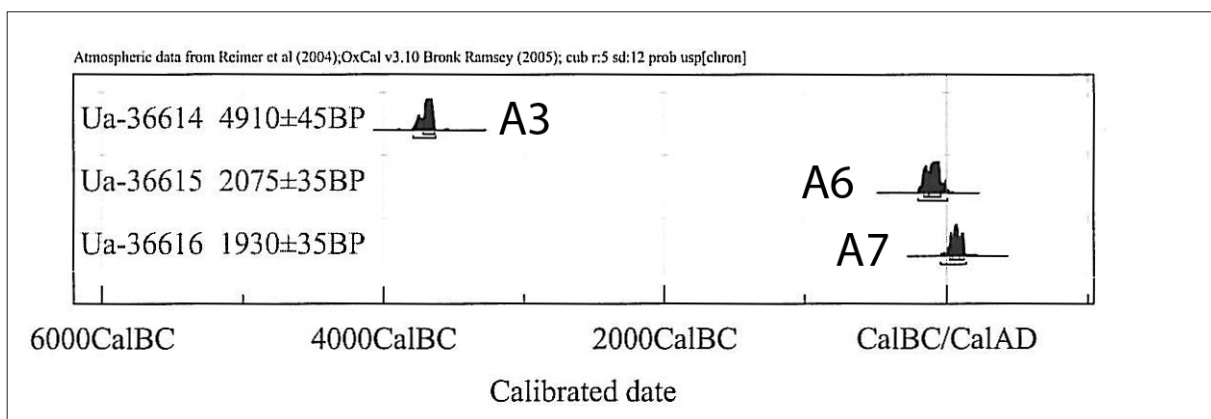
Figur 3. Plan över förundersökningsområdet, med samtliga schakt och anläggningar markerade. För detalj över det mest anläggningstäta området, se figur 4.

Figur 4. Plan över förundersökningsområdets nordvästra del, där anläggningstätheten var som störst. Jämför figur 3.

Anl nr	Tolkning	Beskrivning
1	utgår	
2	Dike	
3	Stolphål?	Brungrå rund mörkfärgning, 0,6 m i diameter, 0,12 m djup. Fyllning av siltig sand med enstaka kolstänk, mot botten en handfull stenar ca 0,05-0,1 m stora, ev stenskoning
4	Härd	ej undersökt
5	Härd	Oval, c 1, x 1 m, 0,13 m djup. Stora stenar c 0,3-0,1 m i ytan och i fyllningen, som i övrigt bestod av sotig grov sand. Botten flackt skålformad
6	Härd	Rund, c 1,6 m i diameter och 0,08 m djup. Något ojämn i kanten. Rikligt med särvig och skörbränd sten (0,05-0,15 m stora) i hela fyllningen, mellan dessa fet svart silt med rikligt med sot. Flack i profil, djupast i mitten. ¹⁴ C-daterad till äldre järnålder
7	Härd	ej undersökt. ¹⁴ C-daterad till äldre järnålder
8	Kokgrop?	Rund rel svag mörkfärgning c 1 m i diameter, 0,29 m djup. Fyllning av silt med inslag av skärvig och skörbränd sten. I anläggningens norra del fanns sten som skulle kunna utgöra skoning till stolpe.
9	Stolphål	Ljust gråbrun färgning, 0,3 m i diameter, 0,13 m djup. Enstaka 0,05 m stora stenar i en fyllning av sandig silt m enstaka kolstänk. Rundad botten, tydlig form och avgränsning
10	Grop	Svagt oval diffus gråbrun färgning, 0,4 x 0,35 m stor, 0,1 m djup. Rikligt med kolbitar spritt i fyllningen, enstaka stenar mot botten. Oklar funktion
11	utgår	
12	utgår	
13	utgår	
14	Härd	Oval svartfärgning, 1,65 x 0,6 m, 0,07 m djup, Rikligt med skärvig och skörbränd sten (0,1-0,15 m) i hela anläggningen, fyllning mellan stenarna av fet sotig silt m rikligt med träkol. Jämnt tunn i profil, något oregelbundet oval i plan.
15	Stolphål?	Ljust gråbrun färgning, 0,35 m i diameter, 0,1 m djup. Fyllning av silt m enstaka kolstänk. Något flacka sidor.
16	utgår	
17	utgår	
18	utgår	
19	utgår	
20	Stolphål?	Oval ljusgrå färgning, 0,25 x 0,2 m stor, 0,09 m djup, fyllning av silt.

Tabell 3. Anläggningsbeskrivningar.

Figur 6. Sammanfattning av resultaten från ¹⁴C-dateringarna. För detaljerad redovisning se bilaga 2.

Figur 5. Ludvig Papehnl-Dufay rensar kring anläggning 6 och 7. Foto från sydost Nicholas Nilsson/Kalmar läns museum.

Den femte härden låg ensam längre österut, i schakt 20. De övriga 6 anläggningarna utgörs av mer eller mindre tydliga gropar och/eller möjliga stolphål, samtliga belägna inom områdets nordvästra del. De anläggningar som inte utgörs av härdar var generellt sett relativt diffusa och urlakade i sin fyllning, och flera kan betraktas som osäkra. Generellt sett är mängden lämningar liten även inom det mest anläggningstäta området, och några stolpbyggda konstruktioner eller liknande har inte kunnat identifieras. Med tanke på schaktens placering relativt tätt över hela ytan, samt det faktum att större ytor togs upp i anslutning till påträffade lämningar, anses det här som troligt att de påträffade anläggningarna representerar utkanterna mot öster av bopplatsen Raä 152:1.

Inga fynd påträffades i någon av anläggningarna eller vid rensningen av ytorna däremellan, och för att erhålla en datering av lämningarna skickades tre kolbitar från anläggningar in på ¹⁴C-datering. Resultaten redovisas i detalj i

bilaga två, och en sammanfattning visas i fig 6. Två av härdarna, A6 och A7, daterades till äldre järnåldern omkring 200 f Kr-140 e Kr. Kolproven är tagna från den ytterst kolrika fyllningen i anläggningarna, och det är således sannolikt att dateringarna verkligen representerar användningen av anläggningarna i fråga. När det gäller den tredje dateringarna är detta mer osäkert; i det osäkra stolphålet A3 påträffades spridda små kolbitar, och en sådan skickades in på analys vilket resulterade i en datering till äldre delen av den yngre stenåldern, ca 3790-3630 f Kr (kalibrerat med 2 sigma). Att lämningar av denna ålder förekommer i området är ingalunda konstigt, men det är svårt att med säkerhet hävda att kolbiten i fråga helt säkert har med anläggningens i fråga användning att göra. Hur som helst visar dateringarna att mänskliga aktiviteter med största sannolikhet försiggått inom området under såväl början av den yngre stenåldern som under den äldre järnåldern.

Åtgärdsförslag

Förundersökningen kunde med en begränsad insats avgränsa lämningarna rumsligt, och visade att framförallt den nordvästra delen av området hyser fornlämningar och då i relativt begränsad omfattning. Lämningarna utgörs av vad som kan betraktas som spår efter boplatsaktiviteter från förhistorisk tid i form av härdar och andra anläggningar, genom ¹⁴C-dateringar tidfäst dels till den äldre järnåldern omkring 200 f Kr-140 e Kr, och dels till den yngre stenålderns början omkring 3800-3600 f Kr. Sannolikt utgör de observerade lämningarna utkanten mot öst på boplatsen Raä 152:1, vilken

av allt att döma innehåller spår av mänskliga aktiviteter från flera olika delar av förhistorien. Chansen att vid en totalavbaning av det här aktuella området påträffa mer sammanhängande bebyggelse lämningar och liknande anses här som liten. Kalmar läns museum föreslog inledningsvis att en avbaning med antikvarisk kontroll och efterföljande dokumentation skulle utföras inom den nordvästra delen av området, men efter samråd med oss har Länsstyrelsen fattat beslut om att ingen ytterligare antikvarisk åtgärd är nödvändig inom det aktuella området.

Referenser

- Alexandersson, K. 2003. Björnhovda 8:227. Fornlämning 245, Toroslunda socken, Mörbylånga kommun, Öland. Arkeologisk förundersökning 2002. Rapport Kalmar läns museum.
- Alexandersson, K. 2007. Arkeologisk utredning inför detaljplaneändring. Runsbäck 5:2, 7:9, Torsunda socken, Mörbylånga kommun, Öland. Arkeologisk utredning, 2007. Rapport Kalmar läns museum.
- Hedenmalm, B. 1992. Rapport över arkeologisk förundersökning på fastigheten Björnhovda 25:2 m fl, Färjestadens samhälle, Mörbylånga kommun, Toroslunda socken, Öland. Rapport Kalmar läns museum.
- Petersson, M. 2005. Äppelodlingen. Arkeologisk utredning och särskild undersökning, Björnhovda 1:10, Torsunda socken, Öland. Rapport Kalmar läns museum.

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens dnr: 431-2810-08

Kalmar läns museums dnr: 33-321-08

Uppdragsgivare: BPB Bygg AB, S Sandåsgatan 53, 386 34 Färjestaden

Landskap: Öland

Kommun: Mörbylånga

Socken: Torslunda

Fastighet: Björnhovda 25:389

Fornlämningsnr: Raå 152:1

Ek. karta: 4G5i Torslunda

X koordinat: 6279100

Y koordinat: 1541400

M ö h: 16-19

Fältarbetstid: 10-12 juni 2008

Antal arbetsdagar: 5

Maskintid: 16 tim

Personal: Ludvig Pappmehl-Dufay, Nicholas Nilsson

Fynd: -

Dokumentation: Samtliga schakt och anläggningar mättes in med totalstation i Rikets nät (RT 90 2,5 gon V & RH 70). All fältdokumentation förvaras i KLMS digitala arkiv.

Bilagor

Bilaga 1. Foton på undersökta anläggningar	23
Bilaga 2. Resultat från ¹⁴ C-dateringar.....	27

Bilaga 1.
Foton på undersökta
anläggningar

Anläggning 3.

Anläggning 5.

Anläggning 6.

Nicholas Nilsson
gräver anläggning 8.

Anläggning 9.

Anläggning 10.

Anläggning 14.

Anläggning 15.

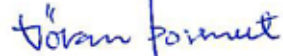
Anläggning 20.

Bilaga 2. Dateringar

RESULTAT

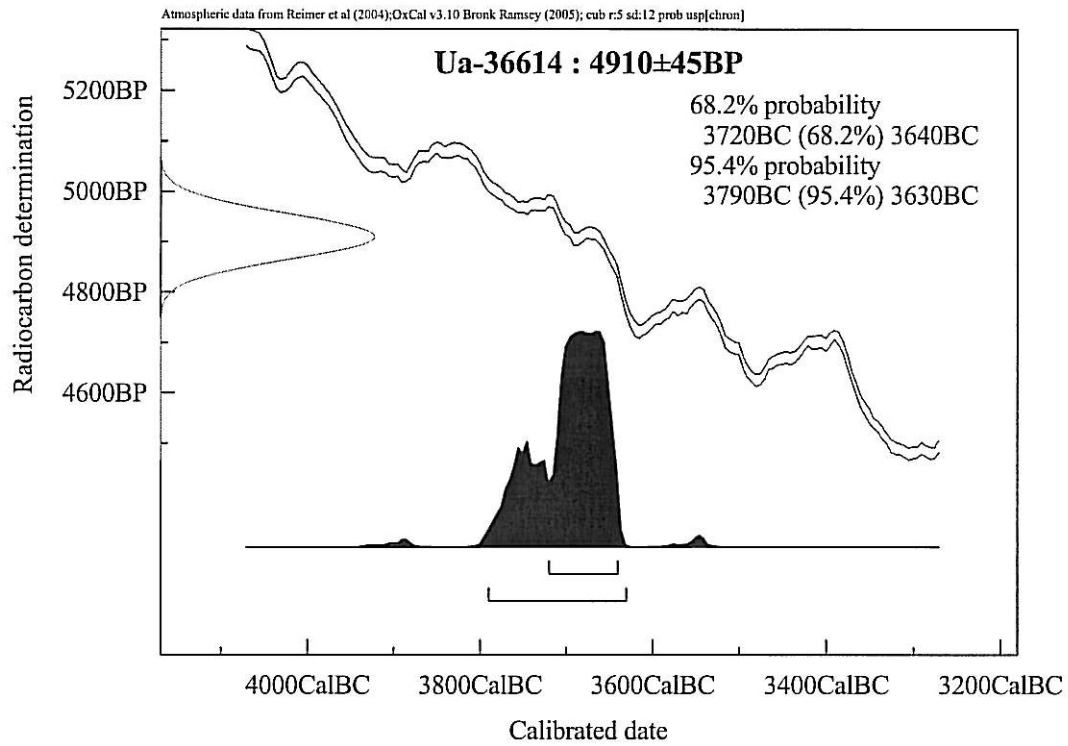
Labnummer	Prov	$\delta^{13}\text{C}$ ‰ PDB	^{14}C ålder BP
Ua-36614	A 3 Björnhovda 25 prov 1	-25,1	4 910 ± 45
Ua-36615	A 6 Björnhovda 25 prov 2	-24,1	2 075 ± 35
Ua-36616	A 7 Björnhovda 25 prov 3	-26,5	1 930 ± 35

Med vänlig hälsning

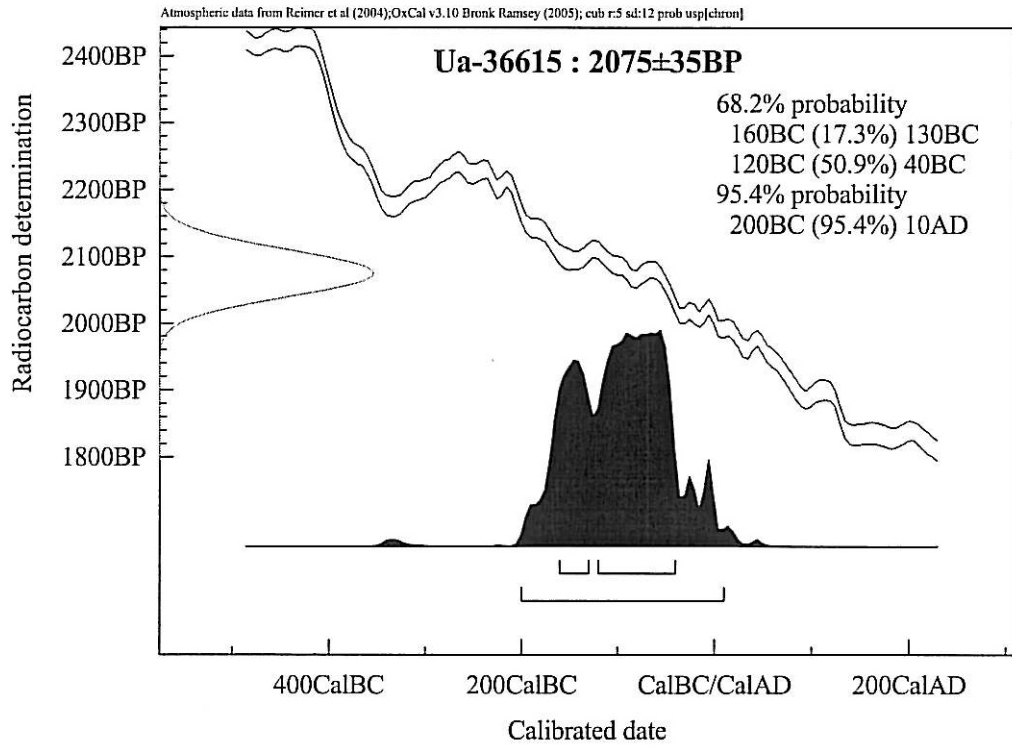

Göran Possnert/Maud Söderman

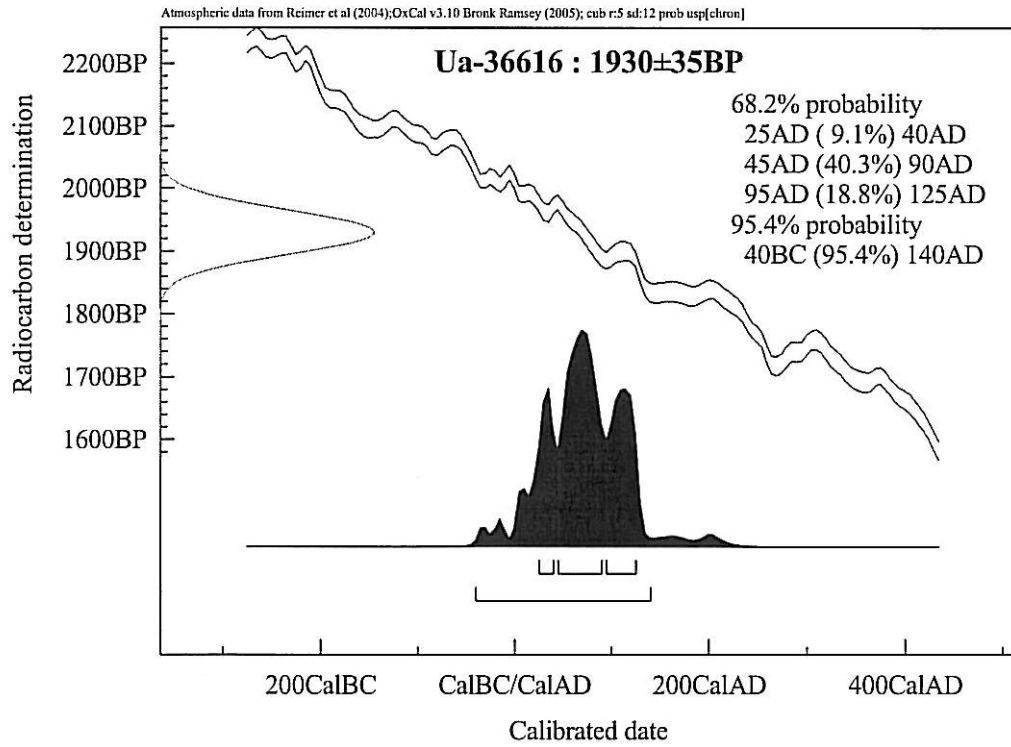
Kalibrering A3

Kalibrering A6

Kalibrering A7

Adress

Box 104, S-391 21 Kalmar

Telefon

0480-45 13 00

Fax

0480-45 13 65

E-post

info@kalmarlansmuseum.se